

KOGNITÍV NYELVÉSZET ÉS KULTÚRASZEMIOTIKA A SZÖVEGÉRTÉS TÁMOGATÁSÁBAN

COGNITIVE LINGUISTICS AND SEMIOTICS OF CULTURE IN SUPPORT OF COMPREHENSION

CS. JÓNÁS ERZSÉBET¹

Absztrakt: A kognitív megközelítés a nyelvészetben már a 20. század második felében tért hódított. Helyet kapott a funkcionális poétikai elemzésben, de a nyelvoktatásban is szerephez jut. Különösen hasznos a kulturálisan motivált nyelvi fordulatok megvilágításában, az állandó kifejezések, frazeologizmusok, idiómák nyelvhasználati beágyazottságának feltárásában. A kultúraszemiotika ugyanitt rávilágít a fogalmi tartományok jelértékű nyelvi reprezentációira, azok nyelvi formáinak a nyelvhasználók gondolkozásában gyökerező jelfunkciós képi tartományaira. Nem kerülhető meg eközben az eszmerendszeri, szociokulturális, társadalomtörténeti, temporális háttér sem, amely a nyelvhasználók kommunikációs eszközrendszerében a nyelvi fordulatok képi oldalának gyökereire ad magyarázatot.

Kulcsszavak: *kognitív nyelvészet, kultúraszemiotika, fogalmi tartomány, jelfunkció, állandó képi kifejezések*

Abstract: The cognitive approach in linguistics was already widespread in the second half of the 20th century. It has a place not only in functional poetics analysis but also in the teaching of foreign languages. It is extremely important in highlighting the integrity of the culturally motivated multi-word expressions, phrases, phrasemes and idioms in the language. The semiotics of culture also underlines the representation of the symbols and meaningful signs in the linguistic system, and their symbolic dimensions in the thinking of the language users. In the meantime, we should not neglect the conceptional, sociocultural, sociohistorical and temporal background, which explains the roots and origins of the symbolic phrases among the tools of communication.

Keywords: *cognitive linguistics, semiotics of culture, phrasemes and idioms*

1. A KOGNITÍV NYELVÉSZET A SZÓTÁRAKRÓL (R. LANGACKER)

A nyelvoktatás szolgálatába állítható modern tudományágak között a kommunikáció keretében a szövegértés, a jelentésképzés tanulmányozásához két fontos diszciplínát

¹ CS. JÓNÁS ERZSÉBET
professor emeritus
Nyíregyházi Egyetem, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, KEKK
4400 Nyíregyháza
Sóstói út 31/b.
csjonase@gmail.com

társíthatunk. Az egyik a kognitív nyelvészet pragmatikával foglalkozó területe, a másik a szemiotika kultúráközvetítő viselkedésmintákat elemző elágazása.

„Hatalmas háttértudásra van szükség ahhoz, hogy áthidaljuk azt a szakadékot, ami a klasszikus nyelvtanítás módja és a gyakorlati nyelvhasználat által támasztott követelmények, szükségletek között tátong. Hogyan lehet a jelentés-aspektusok szótári reprezentációiban a lexikális egységektől eljutni a keret-alapú szótárakig?” – teszi fel a kérdést a kognitív grammatika képviselője (LANGACKER in ANDOR 2005: 21). A keretszemantikai kutatások, a kontextuális keret alapú pragmatika alapján azt javasolják, hogy a jövő szótárainak alaposabban és precízebben kellene megjeleníteniük a világra vonatkozó tudást, azaz az ún. fogalmi, enciklopédikus alapú bázisismereteket. „Az emberi memóriában fogalmi szerkezeti struktúrákba rendezetten tárolt háttérismeretek, így a kognitív tudáskeret (conceptual frame), a konceptuális háttér (conceptual scene), valamint a forgatókönyvszerű konstruktumok (acripts) tételei, tényezői alapján sémaalapú sztereotípiák alakulnak ki, amelyek az egymással konceptuálisan összefüggő mentális szerkezetekbe épülve rögzülnek a hosszútávú memóriában” (vö. ANDOR 2005: 19). Ezek komplex mentális műveletek, amelyekre már a huszadik század első felében rájött a tudomány.

Gondoljuk el azt az ismerethalmazunkat, amit egy találkozás alkalmával viselkedéskultúránk alapján a verbális ismereteinkből és megtanult testbeszédünkől minden alkalommal előhívunk. Tudjuk az anyanyelvünkön, hogy mikor milyen köszönésformát kivel szemben kell használnunk, ezt milyen mozdulatsorral (odafordulás, szemkontaktus és távolságfelvétel, kis meghajlás, kéznyújtás, biccentés, kis mosoly stb.) kell kísérni. Ez az a forgatókönyv, amely a tudatunkban ehhez a szituációhoz szorosan kapcsolódik. Azonban ez a szituatívan rögzült konceptuális jelenet, háttér nem minden nyelven ugyanilyen bázisismereteket takar. Ha egy idegen nyelvi kultúrával találkozunk, ezt a keretet újra ki kell töltenünk az adott nyelvhez, kultúrához tartozó ismeretekkel. Lehet, hogy csak apró mozzanatokban fog különbözni, de különbözhet számunkra ez a forgatókönyv idegen vagy legalábbis szokatlan elemekkel, amelyeket az idegen nyelvi fordulatokkal együtt nekünk magunkban kell rögzítenünk, annak minden mozzanatát akár verbális, akár nonverbális elemeit, ha meg akarunk felelni az adott kultúra viselkedési normáinak.

A konceptuális struktúrák három alapvető típusa közül a nyelvtanulásban a fogalmi keret (frame) és hozzá kapcsolódóan a tudáskeret-ismeretekben (frame-based knowledges), a direkt módon nem megtapasztalt háttérismeretek mentálisan rögzített struktúrája funkcionál. Ezt hozzuk az anyanyelvi kultúránkkal a környezetünkéből. Amikor idegen nyelvet tanulunk, a szótárakból kikeresett lexikális egységek jelentését sok esetben anélkül fogadjuk el, hogy a gyakorlatban megtapasztalhattuk volna annak használatát. A háttérbázisú ismertekkel (scene, scene knowledge) rendelkező beszélő helyszíni, megélt tapasztalása ettől mélyebb, saját kultúrájában, környezetében öröklődően gyökeret vert emlékezet. A tudáskeret-alapú tartalom a nem megtapasztalt, hanem különböző forrásokból (média, folklór, szótárak) előhívott ismeret, amelyet csak az adott országban töltött több-kevesebb idő, megfigyelés, kommuni-

katív szituációs gyakorlat teljesíthet ki (vö. ANDOR 2021: 14–16). Ezt a kétféle háttérismeretet érdemes különválasztani a nyelvtanulásnál, amikor az idegen nyelvi nyelvhasználat „elakadásait” vizsgáljuk.

1.1. „Kézét csókolom!”

A kognitív pragmatika fontosságát a magyar mint idegen nyelv szövegértési kompetenciájában mutatjuk be. A magyarul tanuló nem rendelkezik megtapasztalt bázisismerettel. Keretalapú tudását a nyelvi formával együtt szerezheti meg akár egy köszönés elsajátításakor is.

„*Csókolom...* halljuk nap mint nap olyannyira gépiesen, hogy még írásjelet sem képzelhetünk hozzá. A **semmi** van utána. Lélektelen. Értelmetlen. Mindez együtt: **pazarlás**. Pazarlás a pillanattal, a vegetatív idegrendszerrel, az étellel. Pazarlás a lehetőséggel, hogy egy-egy találkozáskor a lépcsőházban, az utcán, a munkahelyen, a legkevesebb energia felhasználásával **erőt adhatnánk** társainknak egy-egy derűs, értelmes (napszaknak, helyzetnek, személynek) megfelelő köszönéssel.

Csókolom... köszön az **érett**, felnőtt ember szerelmének, és **szájon csókolja**. Édesanyjának, más tiszteletreméltó nőnek **Kézét csókolom!** köszönéssel hálálja meg a gondoskodást időnként” (LEVENTE 1999).

A gyerekek és a felnőtt férfiak részéről elhangzó köszönés a magyart idegen nyelvként tanulók körében nyelvhasználati elakadást jelenthet. Példánkat személyes tapasztalatból vesszük. Egy idős, idegen anyanyelvű vendégtanár a múlt század végén igyekezett megtanulni magyarul annyira, hogy a szomszédaival, az üzletben az eladókkal beszélgetni tudjon. Amikor tizenöt éves oktatói itt léte után megkíséreltük a magyar stilisztikai árnyalatokra rávezetni, a köszönéssel kezdtük. Próbáltuk rávenni, hogy legalább az idősebb kolléganőknek próbáljon „*Kézét csókolom!*”-mal köszönni, ő így tiltakozott: Ő úgy nevelkedett, hogy soha senkinek sem csókolt kezet, nem is fog. Ezt a köszönést nem fogja, nem tudja használni. Nyilván vizuálisan rögzült a tudatában a történelemből ismert forгатókönyv, az alárendeltek meghajló, alattvalói gesztusáról a feljebbvaló felé. Neki ez volt a bázisalapú ismerete, de hiányzott a tudatából a magyar köszönési kultúrában gyökerezett idegen tapasztalat, amely a magyar anyanyelvűek számára ez esetben a biztonságosan megélt háttérismeret.

„*Köszönj szépen!*” – hallottuk gyermekkorunktól kezdve. Mikor, hol, kinek lehet, sőt kell így vagy úgy köszönni, ezt a viselkedéskultúránkból hoztuk magunkkal. Domonkosi Ágnes (2002) a megszólítással foglalkozó monográfiájából kitűnik, hogy e köszönési formáknak is megvan a jelentésképzés dinamikus nyelvi mozgása. Ezt láthatjuk például, amikor a postás a nyugdíj átadása után aláírást kér, s a „*Csókolom!*”-ot nem csak köszönésként, hanem megszólításként használja egy megkezdett párbeszédben (1. kép). Levente Péter (1999) véleménye a dinamikus jelentésváltozók lehetséges másik állomását rögzítette. A kognitív pragmatika a nyelvhasználat aktuális jelentésképzésével, a beszélők tudatában bázisként működő háttérismeretével foglalkozik.

1.2. A JELHASZNÁLÓI VISELKEDÉSFORMÁK

Az alkalmazott szemiotika szintén ezzel a kérdéssel foglalkozik. A jeltudomány fontos szemléleti újítást eredményezett a nyelvoktatásban, amikor rávilágított, hogy a kommunikáció kultúrájának az egészét kell tanítani, vagyis azokat a jelhasználó viselkedésformákat is, amelyek a választott idegen nyelv országában mindennaposak. A gesztusoknak, arckifejezéseknek, kommunikációs szokásoknak nagyon jelentős szerepük van a nyelvi üzenetek kiegészítésében, pontosításában, ezért célszerű tudatosan elsajátítani legalább a fontosabb elemeket. „A szemiotika többek között azzal segítheti a nyelvtanár munkáját, hogy azonosítja és megtanítható formában leírja a legfontosabb mozdulatjeleket” (SZÍVÓS 2013: 420). Ilyen szempontból figyeljük meg az 1. kép vizuális összetevőit:

1. kép. „Csókolom, itt tessék aláírni!”

A kognitív nyelvészetben belüli a pragmatika az, amely a nyelvi formák és a nyelvhasználók közötti kapcsolatot tanulmányozza. A pragmatikát a jelentéstanon, a szemantikán keresztül szokás a grammatikával kapcsolatba hozni. A szemantika a jelentés konvencionális oldalával foglalkozik a kontextus ismerete nélkül. A jelentésnek az a része, amelyhez a kontextus ismerete is szükséges, a pragmatika hatáskörébe tartozik. A kognitív alapú pragmatika az aktuális kontextuális viszonyok közötti dinamikus jelentésképzést értelmezi. A pragmatika „esernyőt” tart a pszicholingvisztika, a nyelvi antropológia, kulturológia, kultúraszemiotika stb. fölé. A társadalmi, kulturális, kognitív szempontok alkalmazását feltételezi (TÁTRAI 2011: 14–18).

A nyelvtanuló tévesztése, elakadása tehát sok esetben nem lexikális hiányosságra, hanem a szövegértés fogalmi háttérismereteinek a különbözőségére vezethető vissza. Ez az a pont, ahol nyelvtanárként át kell segítenünk. A kognitív megközelítésű szemiotikai pragmatika a jel, jelszerűség, jelértelmezés dinamikusan változó,

jeltudományi „olvasását” fejtí meg. A modern szemiotika egyik megalapítója, Charles Morris (2005a: 60) szerint „a ’pragmatika’ a jeleknek az interpretálóikhoz való viszonyával foglalkozik”. Az interpretálóknak az a viselkedési szokása áll a szemiotikai figyelem középpontjában, ahogy a jelhordozót (gesztust) bizonyos körülmények között használják. De lehetnek a jelhasználatra vonatkozóan olyan megállapodások, amelyeket az interpretálók alakítanak ki egymás között. (A fentebb tárgyalt „*Csókolom a kezét!*” fordulatot a magyar viselkedéskultúrában ma már általában csak meghajlás vagy imitált kézcsók kíséri.) A kultúraszemiotika rávilágít a fogalmi tartományok olyan jelértékű nyelvi és nem nyelvi reprezentációira, testbeszédre, gesztusokra, testtartásra, mimikára, hangszínre, hanglejtésre, illetve külső jelekre, öltözködésre, tárgyi kiegészítőkre stb., amelyek a nyelvhasználók gondolkozásában a jelfunkciós képi tartományban gyökereznek. A szemiotikai pragmatika a jelek eredetéről való tudást is vizsgálhatja, vagyis azt, hogy az idős magyarul tanuló külföldi miért nem tudta ezt a fordulatot alkalmazni vagy éppen a magyar anyanyelvűek kulturális emlékezetében melyik korhoz, milyen érzelmi kötődésen keresztül kötődik – például LEVENTE Péter (1999) idézett írásában (vö. MORRIS 2005b: 79). Nem kerülhető meg ekkor épp ezért az eszmerendszeri, kommunikatív, szociokulturális, társadalomtörténeti, temporális háttér sem, amely a nyelvhasználók kommunikációs eszközrendszerében a nyelvi fordulatok képi oldalának gyökereire ad magyarázatot. Az előzőekben tárgyalt „*Csókolom!*” köszönési fordulat háttérében például az a kép villanhat fel, amely a két világháború között még természetes volt mint a köszönést kísérő szemiotikai jelértékű mozdulatsor (2. kép).

2. kép. „*Csókolom a kezét, Karolina!*”

Ma már ennek a nyelvi fordulatnak a magyarban csak ritkán van meg az eredeti jelhordozója, nyelvi megnyilatkozást kísérő, testbeszédet megkövetelő forgatókönyve. Az európai nyelvek nem mindegyikében van ez így. A lengyel anyanyelvűek például minden különösebb megkülönböztető jelentés nélkül használják a kézcsók teljes

mozdulatsorát a nők köszöntésekor, míg a magyarok a fenti módon leírt kis meghajlással, a kézfej érintése nélkül jelzik az eredeti gesztust. Nyugati kultúrákban nevelkedettek előtt különösen szemet szúr, ha valaki mindkét kezével megfogja a hölgy feléje nyújtott jobbját és feltűnően fölé hajolva érinti, vagy majdnem érinti a kézfejet a szájával. Az ehhez hasonló, érzelmileg motivált nyelvi és mozgással kifejezett szemiózis, jelképzési folyamat nem véletlenül okozhat gondot a nyelvtanulásban.

2. AZ ELŐADÁSMÓD NONVERBÁLIS KULTÚRASZEMIOTIKÁJA

A szemiotikai jelek olvasni tudását is magában foglaló, tágabban vett szövegértést erőteljesen meghatározza az a társadalmi változás, amely egy adott nyelvet beszélő közösség életében végbemegy. Ez történt az orosz nyelvvel is, amely 1991-től a Szovjetunió felbomlását követően számos nyelvhasználatot érintő pragmatikai, szemiotikai folyamat hordozója. Fontos lenne a nyelvtanulás részeként ezekkel a változásokkal, megőrzött hagyományokkal részletesebben is megismerkedni.

2.1. Iskolai testbeszéd a tanórákon

Második szövegértéssel kapcsolatos helyzetünk az idegen nyelvi kompetenciák közül az orosz iskolai, tanórai rend vizuális elemeit veszi elemzés alá. Kultúraszemiotikai példánk „jelolvasási” problémakör, sem nyelvi, sem érzelmi elemet nem tartalmaz. Az osztályközösségi figyelem és fegyelem testbeszédét mutatja be. Az orosz iskolai életben az óráközi figyelemhez szükséges, előírt tanulói testtartás a magyartól eltérően a következő: a két alkar a padra támasztva egymáson fekszik, így a hát egyenes, a tekintet egyenesen a tanárra néz (3. kép).

3. kép. Tanulói ülés mód az orosz iskolákban

A Szovjetunió felbomlása (1991) után jelentősen lazult a majdnem egy évszázados viselkedési rend, mégis még napjainkban is érezzük ennek a szabálykövető fegyelemzettségnek a hatását, főleg a felnőttek kommunikatív testbeszédében. A tanórai figyelemfelkeltés jelentkezéssel történik. Az orosz iskolában a mozdulat a karba tett

kézből indul. A jobb alkar derékszögben felemelkedik, zárt ujjakkal a tenyér éle a tanár felé fordul. Ez a derékszögű tartás akkor is megmarad, ha valaki a lelkes jelentkezést kifejezve feljebb emeli a kezét, ahogy a 4. képen látjuk.

4. kép. Tanórai jelentkezés az orosz iskolákban

Ezt a mozdulatot a magyarok sok esetben nem tekintik jelentkezésnek, ezért alakulhatott ki a félreértés magyarországi orosz szakos tanárok körében, amikor egy orosz anyanyelvű kolléganő hosszasan tartotta így a kezét, hogy elmondja a véleményét, de senki se szólította fel. Nem nyelvi, hanem a szemiotikai szövegértés hiányossága miatt viselkedtek sértően a másképpen jelentkező kollégával szemben. A magyar jelentkezést pontosan ezért tarja az orosz neveltetésű ember hányavetinek, mintha nem venné elég komolyan a tanóra vagy a megbeszélés témáját vagy nem lenne a szituációhoz illő módon eléggé fegyelmezett (5. kép).

5. kép. A magyarok így jelentkeznek

Szemiotikai szempontból azt tapasztaljuk, hogy nem jön létre a jelviszony az értelmező nyelvhasználó és a közvetítő elem között. Valamely dolog, folyamat vagy történés azáltal válik jellé, hogy a befogadó annak tekinti, vagy akként használja fel,

viszonyul hozzá. Az értelmező befogadó és a mi esetünkben a jelfunkcióként megvalósított jelhordozó mozdulat vagy jelentésre tesz szert vagy nem (vö. SZÍVÓS 2013: 107–115).

2.2. A felnőtt közszereplés nonverbális előadói stílusa

Szociálpszichológiai megfigyelés, hogy a gyerekkorban elsajátított, értelmezett jelek az iskolai közösségből kikerülve a társasági kommunikációban az egyéni szemiotikai jelhasználatban is helyet kapnak, a megtanult mintakövetésen alapulnak. Így történhetett, hogy a felnőtt tanár ugyanazzal a mozdulattal jelezte megszólási szándékát, mint iskolás korában.

Ez a fegyelmezett, szabályt követő komoly magatartás a szakmai konferenciákon tartott előadások vizuális képében is nyomon követhető. A keleti kultúrák az ázsiai népek tiszteletadása ilyen helyzetekben nem engedi meg a laza, társalgó stílust, a számukra hanyagnak tűnő mozdulatokat, mosolyt, mimikát, testhelyzetet. A kínai tanulókat például azért nehéz kommunikatív módszerekkel idegen nyelvre tanítani, mert a saját kultúrájuk, háttértudásuk bázisismereteiben a tanulásnak, tudásnak kijáró tiszteletadás nem engedi meg, hogy iskolai szituatív helyzetben laza társalgási szituációt eljuttassanak. Ezt a kultúraszemiotikai helyzetet figyelhetjük meg az orosz előadók, közszereplők számunkra túl komoly, túl merev előadói stílusán, holott ők ezt nem a komor, barátságtalan jelhordozónak, távolságtartó szemiotikai szándéknak, hanem a téma iránti tisztelet jeleként értelmezik (6. kép).

6. kép. Hagyományos orosz előadói stílus

A magyarországi orosz tanároknak számos szakmai konferencián volt alkalma a szovjet időkben orosz nyelvű előadások tartására anyanyelvi környezetben. Nagy alapossággal készültek a nyelvi korrektség mellett az itthon elvárt szabad előadásmód részleteinek a kidolgozására is. Papír nélkül, a kommunikatív testbeszéd, a szemkontaktus, a gesztusok, a mimika, a figyelemfenntartó mosoly, az apró laza

mozgás stb. mint jelhordozó a magyar közönség számára a felkészültség jelölésével párosul. Az orosz tanárközösség nem így értelmezte. Nem előadásnak, hanem „fellépésnek” érezték a magyar kollégák szereplését, amely számukra a hely és a feladat iránt nem kellő tiszteletet, komolytalan viszonyt feltételezett. A miskolci Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék megalapítója, Klaudy Kinga egyik előadásáról készült kép ezt a magyarok számára követendő, csak komoly felkészültséggel elérhető előadói stílust mutatja be (7. kép).

7. kép. Klaudy Kinga nyelvész előadása

A dinamikus jelentésképzés, a változó jelértelmezés sajátos esetével találkozunk ezekben a szituációkban. A jelviszony azért nem alakul ki helyesen, a szándéknak megfelelően a testbeszéd kommunikatív üzenete során, mert a jelhordozók, a gesztusok, mimika, testtartás, hangszín stb. mindkét kultúrában jelen van ugyan, de más és más fogalmi keret háttérismeretéhez társul. A mintakövetés szerint az orosz norma a fegyelmezett, szigorú felolvasást, minél több információ pontos és gyors közvetítését értékeli egy előadónál. Ezt a fegyelmet a testbeszéd is sugallja: nem gesztikulál, nem keresi a hallgatóság tekintetét, nem színesíti a hangszín, a dinamika segítségével. A magyar előadó napjainkban arra törekszik, hogy szereplése megkönnyítse a tartalom befogadását azáltal, hogy közvetlen társas kontaktust létesít a hallgatósággal, a leírt szöveg felolvasása helyett annak értelmező kifejtését tűzi ki célul. Két jelhordozó készlet, de más és más „jelolvasási” tartalom az adekvát szövegértés elakadáshoz vezet.

Napjainkban az orosz előadói stílus szemiotikai változásainak lehetünk szemtanúi. Ennek érzékeltetésére álljon itt a színpadi látvány két jelhordozói változata orosz hagyományörző együttesek fellépéséről. Az egyik a Nyírfácska („Berjoza”) együttest ábrázolja, amelynek tagjai hosszú klasszikus táncművészeti előképzettséggel állnak színpadra, s az orosz néptáncot bravúros pontossággal mutatják be (8. kép).

8. kép A Nyírfácska együttes 2018-ban

A kidolgozottság, fegyelmezettség mozgásukban a feladat iránti tiszteletet fejezi ki. A spontaneitásnak, a nem megtervezettségnek a látszata helyett a precízen végrehajtott technika, a professzionális szinten bemutatott bravúros mozdulatok jellemzik a koreográfia minden részletét. A másik előadói stílus a tökéletes szépség és életerőtől duzzadó fiatalság ideáljával szemben a valóságos élet kommunikatív kapcsolatainak laza hangulatát, a nem betanultság üzenetét hordozza. Ez a koncepció megvalósításában nyilvánvalóan ugyanolyan sok gyakorlást, előkészületet igényel, de kommunikatív üzenete azt a szemiozist, jelképző folyamatot reprezentálja, amely a változóban levő, közvetlenségre, felszabadultságra törekvő orosz előadói stílus hordozója (9. kép).

9. kép. A Hölgykoszorú („Szudaruski”) együttes előadása 2019-ben

ÖSSZEGZÉS

A kognitív nyelvészet és a szemiotika pragmatikai ága szorosan kapcsolódik a nyelvoktatás beszédselekvési feladataihoz. Az idegen nyelvi kommunikáció a lexikális ismeretek kívül a nyelv tudati háttérismereteinek, a keretalapú fogalmi ismereteknek az elsajátítását is jelenti. A szövegértés és szövegértelmezés a verbalitás mellett a szemiotikai jelek „olvasását”, egyfajta kiterjesztett szövegértést is magában foglal. A testbeszéd sokkal nagyobb részét teszi ki a kommunikációnak, mint a verbális nyelvi eszköztárunk. Ismernünk kell a különbözőségek forrását, az anyanyelvi beszélők jelképzésében rejlő másság értő elfogadását, hogy az adott idegen nyelvi kultúrában a testbeszéddel kísért nyelvi viselkedésünk adekvát legyen. A tudatos nyelv-tanár az elakadások magyarázatát keresi. A nyelvpedagógus a kognitív nyelvészetet és a kultúraszemiotika változó viselkedési jelrendszerének tanulmányozását eredményesen hívhatja segítségül a szövegértés mindenkori tökéletesítése érdekében.

IRODALOM

- [1] Andor József (2005). Kognitív grammatika: A tudomány jelenlegi állása és kapcsolódó kérdései: Interjú Ronald Langackerrel. In: *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXI.* Budapest: Akadémiai Kiadó, pp. 13–42.
- [2] Andor József (2020). A gólyaviccek humora. *Hungarológiai Évkönyv*, XXI. 1–2, pp. 14–22.
- [3] Morris, Charles (2005a). A jelelmélet megalapozása. In: Horányi Özséb – Szépe György (szerk.). *A jel tudománya – szemiotika.* Budapest: General Press, pp. 39–71.
- [4] Morris, Charles (2005b). A jelelmélet alapfogalmai. In: Horányi Özséb – Szépe György (szerk.). *A jel tudománya – szemiotika.* Budapest: General Press, pp. 73–80.
- [5] Domonkosi Ágnes (2002). *Megszólítások és beszédpartnerekre utaló elemek nyelvhasználatunkban.* Debrecen: Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Intézet.
- [6] Levente Péter (1999). Csókolom! *Magyar Nyelvőr*, pp. 143–144. <http://nyelvor.c3.hu/period/1231/123116.htm> (letöltve: 2021. 03. 03.).
- [7] Szívós Mihály (2013). *A jeltől a kódig.* Budapest: Loisir Könyvkiadó.
- [8] Tátrai Szilárd (2011). *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.